

نقش سیستم کنترل اتوماتیک قطار ATC در تامین ایمنی حمل و نقل ریلی

عوض کریمی، سید سعید موسوی آنچه پلی

كارشناس واحد ارتباطات و علائم الكتريكي شركت مهندسين مشاور مترا avazkarimi@yahoo.com

كارشناسي ارشد راه آهن برقي دانشگاه علم و صنعت ايران: Sa_moosavi@rail.iust.ac.ir

ىقدمە

با توجه به پیشرفتهای روز افزون در تکنولوژی ساخت سیستمهای تراکشن، ابنیه راه آهن، افزایش سرعت سیر و افزایش سرویسدهی خطوط، مسولیتهای رانندگان روز به روز سنگینتر و حساستر شده است و این در حالیست که از آنها به عنوان مهمترین منابع خطا یاد میشود. تنشهای ترافیکی، افزونگی تجهیزاتی که مسولیت کنترل آنها را دارند و افزایش فشار کاری باعث افزایش تعداد اشتباهات رانندگان شده است که در بعضی موارد منجر به حوادثی با اثرات جبران ناپذیری خواهد شد. تعداد این حوادث به حدی شد که مهندسین صنعت ریلی را بر آن داشت تا در طول سالها سیستمهای مختلفی همچون ATO ، ATP ، ²ATS ، ¹AWS و در نهایت سیستم کلی ATC را طراحی و به کار گیرند. با وجود این سیستم هدایت بهینه و امن و کنترل کامل قطار بین مبدا و مقصد به طوریکه راحتی مسافر، ایمنی، دقت در توقف، زمان سفر، صرفه جویی در مصرف انرژی، رسیدن به سرعت حداکثر و حفظ آن برای حداکثر زمان ممکن و سپس کاهش سرعت طبق پروفیل مشخص حاصل می شود و این مسولیت حتی بهتر از یک راننده مجرب انجام خواهد شد.

در کشور ما نیز بنا بر نیاز راه آهنها، تکنولوژی کنترل اتوماتیک قطار و فنون مهندسی مختلف در این زمینه معرفی شده است. کاربرد این تکنولوژی در حملونقل ریلی ایران بارها تأکید شده و زمینهٔ استفاده از آن در بیشتر محورها فراهم میباشد. این تکنولوژی از خطای انسانی در بهرهبرداری از راه آهن جلوگیری کرده و حصول ایمنی مورد نیاز را بیمه می کند.

در کشور عزیزمان ایران وقت آن فرا رسیده است که با بکارگیری سیستمهای جدید در حفاظت، نظارت و هدایت قطارها علاوه بر افزایش ظرفیت و استفاده بهینه از تجهیزات، به حداکثر ایمنی ممکن در مسیر دست یابیم.

۷- کنترل اتوماتیک قطار ATC:

✓ تاریخچهٔ تکنولوژی کنترل قطار:

تاریخچهٔ تکنولوژی کنترل قطار در راهآهنهای شهری با مهندسی راهآهن در هم آمیخته شده است. اغلب فنون کنترل قطار در راهآهنهای شهری از مهندسی راهآهن سرچشمه گرفته و بسط داده شده است. قبل از استفاده از سیستمهای سیگنالینگ در راهآهن تعدادی از کارگران در ایستگاهها با سیگنالهای دستی، مسیرهای بعدی یا محل های توقف را به رانندگان اطلاع می دانند. با توجه به افزایش سوانح، نیازی جدی برای ساخت و پیادهسازی سیستمهای سیگنالینگ احساس شد.

¹ AWS= Automatic Warning System

² ATS= Automatic Train Stop

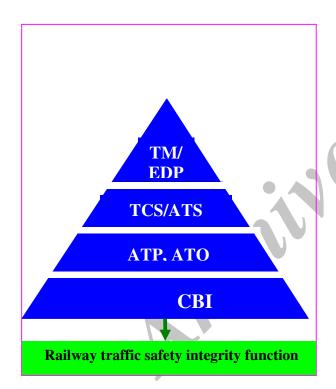
توسعهٔ تکنولوژی علائم الکتریکی راهآهن و کنترل قطار به دو دورهٔ، قبل و بعد از سال ۱۹۲۰ تقسیم می شود. پیشرفته ترین تکنولوژی قبل از ۱۹۲۰، کنترل ایستگاههای راهآهن توسط دستگاه اینترلاکینگ و کنترل بلاک بصورت دستی و یا اتوماتیک بود. بعد از ۱۹۲۰ تقاضا برای بهرهبرداری از ترافیک متراکم با سرعتهای بالاتر و ایمنی لازم وکافی منجر به معرفی CTC، انواع مدار جریان خط و کنترل اتوماتیک قطار ATC شده است. اگر چه تکنولوژی کنترل قطار از راهآهن سرچشمه گرفته اما درچند سال اخیر قطار شهری در کاربرد این تکنولوژی پیشقدم بوده و راهآهن را پشت سر گذاشته است و از سال ۱۹۶۰ به بعد، تجربیات به همراه فنون و تجهیزات سیستم کنترل اتوماتیک قطار (ATC) از مجموع سه بخش، نظارت اتوماتیک قطار، محافظت اتوماتیک قطار و بهرهبرداری اتوماتیک قطار تشكيل شده است كه به عبارتي ATC=ATP+ATO+ATS مي باشد. واحد مرکزی پردازش ATC اطلاعات دریافتی از تجهیزات کنار خطی را دریافت و مورد پردازش قرار میدهد و دستورات لازم جهت کنتـرل قطـار، کاهش سرعت، افزایش سرعت، توقف قطار و دیگر اطالاعـات مـرتبط را بــه تجهیزات on-board قطار مخابره می کند. به عـلاوه پـایش وضـعیت زیـر سیستمهای مختلف نصب شده در ناوگان و ارسال اطلاعات جهت تشخیص وضعیت آنها را برعهده دارد. در خصوص انواع سیستمهای کنترل اتوماتیک و نحوه عملکرد آنها مطلب فراوان است و خود مقالهای دیگر را می طلبد. در اینجا تنها به شماتیکی از ATC و نحوه ارتباط آن با دیگر زیربخشهای سیستم بسنده می کنیم. شکل های ۱ حوزه عملکرد یک سیستم

کنارخطی و on-board, وسایر زیر سیستم های لازم را نشان می دهد.

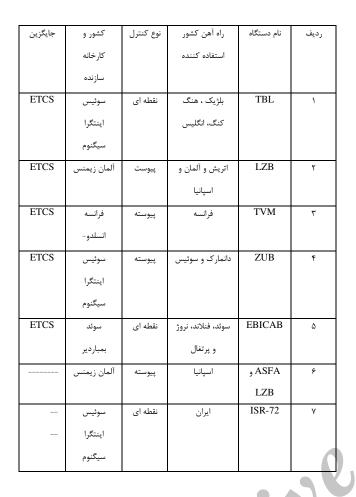
پیشرفته بیشتر در خدمت مسافران محلی و قطار شهری قرار گرفته است. اما اجرای عملیات راهآهن به ویژه در سرعتهای بالا بدون توسل به سیستم ATC ممکن نمی باشد. امروزه تحقیقات و مطالعات درجهت مقابله با حوادث و وقایع، تکنولوژی کنترل قطار را به مرحلهٔ راندن لکوموتیو بدون راننده با تأمین ایمنی کامل رسانده است[2].

✓ ساختار سیستمهای ATC استفاده شده در راه آهنها

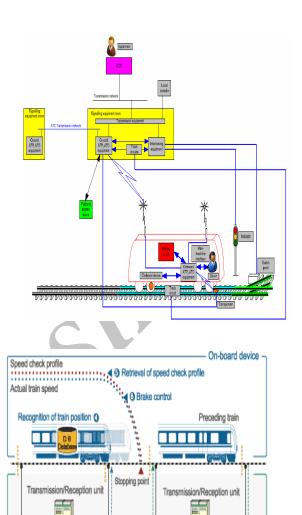
سیستم ATC ، کنترل اتوماتیک قطار با استفاده از سیستمهای میکروپروسسوری و انتقال داده بر اساس اطلاعات دقیق موقعیت و سرعت قطار می باشد. همانطور که در بخشهای قبلی بیان شد

[4]

شکل ۱: شمایی از حوزه عملکرد سیستم ATC در خطوط راهآهن

Transmission of O Train detection signal stopping point information

ATC logic controller

Digital ATC signal

ATC-LAN

Ground equipment

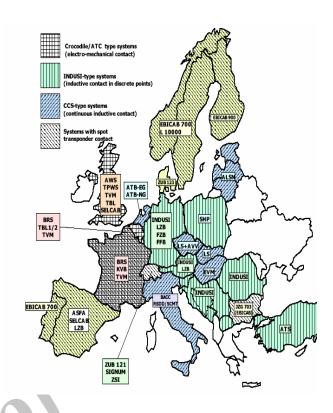
✓ سیستمهای ATC استفاده شده در راه آهنهای جهان

Generation of stopping point information

0 Train detection

راه آهنهای کشورهای پیشرفتهٔ دنیا هر کدام به فراخور حال خود اقدام به طراحی، ساخت و بکارگیری سیستم ATC نمودهاند. سیستمهای استفاده شده در راه آهنهای کشورهای اروپایی به صورت فهرستوار به شرح جدول زیر می باشد:

جدول ۱: سیستمهای ATC استفاده شده در راهآهنهای کشورهای اروپایی www.SID.ir

شکل ۲: انواع سیستم های کنترل قطار در قاره اروپا که امروزه به سیستم ETCS تبدیل شده است

در راه آهن ژاپن نیز سیستم کنترل اتوماتیک قطار از دیرباز مورد توجه بوده است. سیستمهای هشداردهنده از دههٔ ۱۹۵۰ استفاده شده است. راه آهن ژاپن اقدام به بکارگیری سیستمی به نام Digital ATC کرده است که در آن سیستم از ریل به عنوان محیط انتقال دیتا استفاده می کنند. راه آهن کانادا در سال ۱۹۸۴ با تشکیل کمیته ای خاص اقدام به بهره برداری از سیستم کنترل اتوماتیک قطار تحت عنوان advanced train control نموده که در آن تمامی اطلاعات به صورت دوطرفه به یک سیستم کنترل مرکزی ارسال شده و کلیهٔ قطارها از آن مرکز کنترل می گردد. با همه گیرشدن استفاده از سیستم کلیهٔ قطارها از آن مرکز کنترل می گردد. با همه گیرشدن استفاده از سیستم متحل در راه آهنهای دنیا اتحادیهٔ بین المللی راه آهنها کرد که تمامی ۱۹۹۲موسسه تحقیقات ریلی اروپا (ERRI) را مأمور کرد که تمامی میستمهای ATC را مطالعه کرده و با تطابق آنها با نیازهای راه آهن، استانداردی را پیشنهاد کند. این فعالیتها به اجرای پروژهٔ ETCS انجامید.

ATC راه آهنهای دنیا به این دلیل در این قسمت آورده شده که اهمیت آن در کنار استفاده از سیستمهای علائم الکتریکی به عنوان مکمل سیستم تأمین ایمنی نشان داده شود. البته راه آهن ایران نیز مثل سایر راه آهنهای دنیا از این فکر غافل نبوده و در سال ۱۹۷۲ همزمان با توسعهٔ علائم الکتریکی شبکه راه آهن ایران، سیستم کنترل اتوماتیک قطار نوع ISR-72 را از شرکت اینتگراسیگنوم کشور سوئیس وارد نمود. این سیستم از دو قسمت تجهیزات کنارخطی (المان مغناطیسهای دائمی، الکتریکی) و تجهیزات ارزیابی روی قطار (پردازنده) تشکیل شده است. بطوریکه مغناطیس دائمی مستمراً فرمان ارسال می کند ولی مغناطیس الکتریکی طبق برنامهٔ منطبق بر نمای سیگنالهای سیستم علائم الکتریکی کنترل شده و عمل می نماید. تجهیزات ارزیابی فرامین دریافت شده از خط را پردازش نموده و نتیجه را در سیستم حرکتی قطار (شتاب دهی و ترمزگیری) اعمال می کند.

مطابق مدارک و مستندات موجود، پنجاه دستگاه لکوموتیو در سال ۱۹۷۲ به تجهیزات ارزیابی روی قطار مجهز گردید. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، مطابق گزارش کارشناسان شرکت اینتگراسیگنوم در سال ۱۹۸۴ نیز۲۲۰ دستگاه لکوموتیو به تجهیزات ارزیابی،مجهز گردیده و تعداد ۱۳۳۰ مورد تست خرابی صورت گرفته است.

در سال ۱۹۹۱، بهمراه ورود سیستمهای مدرن ارتباطات و علائم الکتریکی برای طرح احداث راهآهن منطقه هرمزگان، نسل جدیدی از سیستم فوق بنام 2SI- 90 با پوشش کنترلی تا سرعت۲۰۰۰ کیلومتر بر ساعت خریداری شده است. این سیستم از نظر به کارگیری تجهیزات کنار خطی نصب شده در کل شبکه راهآهن کاملا سازگار بوده و در طراحی و ساخت این دستگاه از دورریزی سرمایهٔ گذاریهای تدریجی اولیه بطور کامل جلو گیری شده است. این سیستم با هدف استفاده از تکنولوژی مدرن بر اساس میکروپروسسور پایه گذاری و طراحی و طراحی گردیده است. طراحی و

ساخت أن مطابق استاندارد بين المللي CEI/IEC 571 بوده است. و طبق نامه EX/GAR مورخ ۱۹۹۰/۱۱/۳۰ بحث و تبادل نظر در مورد انتقال تکنولوژی ساخت این دستگاه بین مسئولین راهآهن و شرکت انتگرا سیگنوم به توسط شرکتهای داخلی صورت گرفته و متعاقباً تعدادی از این دستگاهها توسط یک شرکت داخلی ساخته و تحویل داده شده و در سرویس می باشد..همچنین تعدادی از دستگاههای کنار خطی نیز توسط شرکت دیگری طراحی و تولید شده وبا موفقیت کامل مورد آزمایش قرارگرفته است، لکن با وجود این همه سعی و تلاش و سرمایه گذاری ها راندمان خروجی بهره برداری از این سیستم به دلیل نادیده گرفتن واسطه های بین سیستم ها و ضعف مديريت كلى قابل ملاحظه نبوده است. بطوريكه بجاى ارتقاء كيفيت و قابليت کاربری سیستم بدون توجه به سرمایه گذاری اولیه و سابقه ورود تکنولوژی و توجه مسئولیت وقتبه اهمیت موضوع در حال حاضرنه تنها از تجهیزات وارده بر پروژه محور بافق بندر عباس استفاده نمیشود بلکه در پروژههای مطالعاتی اخیر تصمیم گیری در مورد بکارگیری این سیستم واضح و روشن نبوده و سیستم دیگری نیز جایگزین نشده است.در صورتیکه در تمامی سمینارهای بینالمللی گذشته در مورد الزام بکار گیری چنین سیستمی که بار ایمنی حمل و نقل ریلی را بدوش میگیرد تأکید فراوان شده و لوح تقدیر به نویسندگان مقالات

✓ لزوم استفاده از ATC و نقش آن از نقطه نظر مسئولین:

اهدا شده است .[3]

در توجیه لزوم نصب و راه اندازی و استفادهٔ کامل از کلیهٔ قابلیتهای سیستم ATC ، نظر هیات محترم را به قسمتی از سخنان معاون بهرهبرداری سیر و حرکت و رئیس ستاد ارتقاء ایمنی در نخستین همایش ارتقاء ایمنی حمل و نقل ریلی در راهآهن آذربایجان در گزارش دو هفته نامه خبری (هفته نامهٔ نشریه ایستگاه به شماره ۱۴۰و ۱۴۱) معطوف میدارد.[5] وی ضمن تأکید بر ویژگیهای حمل و نقل ریلی میفرمایند: برای حفظ ایمنی عوامل چند دخیل هستند که عامل انسانی، به عنوان مهمترین عامل مد نظر قرار میگیرد و بر اساس مستندات آماری شصت در صد سوانح راهآهن ناشی از خطای نیروی انسانی است.همچنین با عطف توجه به تأکید مقام محترم مدیرعامل راهآهن بر

تأثیر نتایج تحقیقات ومطالعات در عملکرد راه آهن، (در نشریه دو هفته نامه خبری شماره ۱۳۹) نظر مسئولین ذیربط را به تحقیق و تفحص در بکارگیری بموقع و بهینهٔ کلیهٔ تجهیزات و سرمایه گذاریهای اجزای راه آهن از جمله ATC، که مکمل ایمنی حاصل از سیستمهای علائم الکتریکی است و سیستمهای علائم الکتریکی با هزینهٔ گزاف و توجیه اقتصادی و فنی قابل قبول برای کنترل تمامی ایستگاهها تهیه شده است معطوف میدارد.[6]

✓ نقش سیستم کنترل اتوماتیک قطار (ATC) در تأمین ایمنی کامل حمل و نقل ریلی:

در سیستم راهآهن های رسمی، نیروی انسانی به عنوان یکی از فاکتورهای کلیدی عـدم اطمینـان در تـأمین ایمنـی و دقـت در صحت عمل به حساب مي آيد. يعني به دليل وجود تحولات دائمي روحی و جسمی خیلی نمیتوان به آن اطمینان کرد. بنابراین، تكنيكهاى ارتباطات و علائم الكتريكي و يردازش اطلاعات با آخرين پیشرفتهای چشمگیر در صنعت الکترونیک درراستای حل این مشكل بكار گرفته شده است بطوريكه چهار عنصر اصلى تأمين ایمنی، فراهم نمودن دقت کافی در عمل، ارتقاء سرعت بهره برداری و اقتصادی بودن راه آهنها، نه تنها کاملاً بیمه شده بلکه بـه صـورت واقعی مرکز قوت و قدرت اجرای صحیح برنامهٔ بهرهبرداری آنها شده است. قابلیت اطمینان، ایمنی، دقت در عملکرد، سرعت و اقتصادی بودن بصورت واقعی میسر نمی گردد مگر اینکه نظارت مستمر و کامل نیروی انسانی ماهر و متخصص بر عملکرد سیستمهای اتوماتیک اعمال گردد و هر از چندگاه به اصلاح و ارتقاء کاراً یی سیستمها اقدام گردد. نیروی انسانی ماهر در نتیجهٔ تعلیم و تربیت در بستر سالم بدست می آید که یک فعالیت پرهزینه با فاکتورهای مرکب است. رعایت نکات ایمنی برای سیر و حرکت قطارها در راه آهنهای غیرعلائمی مستقیماً بعهدهٔ نیروی انسانی متعامل گذاشته شده است. حرکت قطارها در مسیر راه آهن از

ایستگاه مبدأ تا ایستگاه مقصد تحت تأثیر عملیات پرسنل اجرائی میباشد. اشتباهات مأمورین درهنگام انجام وظیفه بـه ویـژه در شـرایط جـوی نامناسـب مانند تاریکی شب، سرما و برف و بوران زمستان، گرمای آفتاب تابستان و غیره موجب بروز سانحه و تصادف قطارها بوده و باعث خسارات جاني و مالي بسيار زیاد شده است که جبران آن به سادگی ممکن نمی باشد. بنابراین برای جلوگیری از خسارات ناشی از اشتباهات مأمورین اجرائی و تـأمین ایمنـی لازم برای سیر و حرکت قطارها از سیستم علائم الکتریکی که ترکیبی از صنعت برق، الکترونیک و مکانیک میباشد، استفاده می گردد. از مزایای این سیستم تأمین ایمنی، افزایش دقت و سرعت عملکرد همچنین، کاهش نیروی انسانی را می توان نام برد. سوانح جدی در راه آهن مثل برخورد قطارها، خروج از ریل آنها، ایست و توقف ناشی از اختلالات تجهیزات ارتباطات و علائم الکتریکی بموجب دو عامل مهم، خطای انسانی و خرابی تجهیزات میباشد. ادعا شده است که سیستم علائم الکتریکی راهآهن، ایمنی عملیات سیر و حرکت قطارها را در شبکهٔ راه آهن به عهده دارد و به حق زمینهٔ سرمایه گذاری و اجرا در این رابطه در راهآهن ایران نسبت به سایر کشورهای همجوار فراهم شده است چراکه فاجعه بودن سانحهٔ راه آهن به صورت کامل بر مسئولین اجرائی روشن شده است به طوریکه امروزه بیش از هشتاد درصدکل شبکهٔ راهآهن کشور به سيستم علائم الكتريكي مجهز شده و مطالعات طرحهاى علائم الكتريكي همزمان با طرحهای روسازی توسعه و احداث راهآهن صورت گرفته و اجرا می گردد اما راندمان مورد انتظار زمانی به دست می آید که تمامی این سیستمها بر اساس استاندارد های متداول بینالمللی انتخاب و نصب شده باشد. در آنصورت نسبت دادن وقوع سانحه به خطای انسانی (عمداً یا سهواً) مورد قبول نخواهد بود پس تحت هیچ شرایطی نباید هیچکدام از دستگاههای علائم الکتریکی خراب شود. این امر ممکن نمیباشد مگر اینکه در انتخاب تک تک قطعات و تجهیزات تشکیل دهندهٔ سیستم در زمان طراحی، ساخت و بهره برداری از استانداردهای قابل قبول راه آهنهای پیشرفتهٔ دنیا استفاده شود اما در مواردی که خرابی یک سیستم زیان جانی و مالی بزرگ و غیر قابل جبرانی را در پی داشته باشد، در آن صورت تدابیری چون قابلیت اطمینان بالا، دردسترس بودن، تعمیر پذیری و ایمنی(RAMS) را بر اساس استاندارد های

مشخص طوری باید تعریف کرد که احتمال بروز سانحه به طرف صفر میل نماید. بطور مثال، در یک دیگ بخار اگر کنترلر فشار دما دچار خرابی گردد انفجار بوقوع میپیوندد، همچنین در یک هواپیما خسارات ناشی از خرابی سیستمهای کنترل و اندازه گیری عملاً غیر قابل جبران میباشد، در این گونه موارد استفاده از اجزا و قطعات مناسب به تنهائی نمی تواند قابلیت اطمینان را به اندازهٔ کافی افزایش دهد. بمنظور افزایش قابلیت اطمینان به جای استفاده از یک سیستم، از چند سیستم بطور همزمان یا جایگزین استفاده می کنند. در این صورت اگر یک سیستم خراب شود، سیستم بعدی به کار خود ادامه میدهد.با توجه به اهمیت دستگاههای علائم الکتریکی، مراتب فوق در رابطه با سیستمهای اینترلاکینگ، CTC، منابع تغذیه، مدار جریان خط و سایر دستگاههای حیاتی مورد ملاحظه قرار می گیرد. اما بطور کلی سیستم علائم الکتریکی، روابط منطقى عملكرد بين سوزنها وسيكنالهاى خطوط ایستگاههای مسیر را کنترل می کند و کنترل نحوهٔ عملیات لکوموتیوران (مثل افزایش یا کاهش سرعت، عبور قطار از چراغهای علائم، اعم از نمای زرد و سبز و قرمز (عمداً یا سهواً) و عدم رعایت مقررات سیر و حرکت) بدون وجود سیستم کنترل اتوماتیک قطار (ATC=ATP+ATO+ATS)، که مکمل سیستم علائم الکتریکی در تأمین کامل ایمنی حمل و نقل ریلی است همیشه با خطرات احتمالی مواجه میباشد.

۹–نتیجه گیری

امروزه روند سریع تغییرات تکنولوژی، نگهداری تجهیزات در انبارها را برای مدت طولانی اجازه نمیدهد و اگرتجهیزات و سرمایهگذاریها، بموقع مورد استفاده قرارنگیرد از چرخه انتفاع و کاربری خارج میشود. و موجب ضرر و زیان میگردد.. اگر چه قیمت کل پروژهٔ علائم الکتریکی

یک محور نمیباشد اما بکارگیری آن در کل مسیرهای فعال راهآهن ضمن بکارگیری مؤثرسرمایه گذاریهای مربوط به سیستمهای علائم الکتریکی اثر غیرخطی در تأمین ایمنی و ارتقاء کار آیی و راندمان اجرایی عملیات راهآهن را دارد. علاوه بر آنکه مطالعات محور های راه آهن در دست احداث، بر پایهٔ سرمایه گذاری اولیه بر کل شبکهٔ شش هزار کیلومتری راهآهن موجود صورت گرفته است. خوشبختانه مطالعات و تحقیقات لازم در زمینهٔ ساخت و تولید داخلی کلیهٔ دستگاههای علائم الکتریکی و کنترل قطار فراهم شده و شرکتهای متعددی برای ساخت و تولید این سیستمها مطابق استاندارد حاکم اعلام آمادگی نمودهاند. بطوریکه امروزه قسمتی از شبکهٔ راهآهن ایران به

١٠- مراجع :

[1]: Railway Signal by H. Yoshimura and S. Yoshikoshi

[2]: chronology of train control equipment

[3]: Integra Automatic Train Protection System & Documentation

[4]: www.atc\atc\ Configuration of Digital ATC, HITACHI.mht

[5]- هفته نامهٔ نشریه ایستگاه به شماره ۱۴۰و ۱۴۱

[6]- در نشریه دو هفته نامه خبری شماره ۱۳۹

۱۱- اختصارات:

1- CBI-computer based interlocking system

2-CTC= centralized traffic control

3- EDP=Electronic data processing system

4-ERRI=European rail research institute

5- ETCS- European train control system

6- ISR-72= Iran state railway -1972

7- TCS= traffic control system

8- TM= Time table management system

سیستمهای علائم الکتریکی ساخت داخل کشور مجهز گردیده و

تحت سرویس قرار گرفته است (هر چند که جای مسئول نظارت

حقوقی بر تعیین و رعایت استاندارد های لازم خالی است) لذا با

توجه به نقش خطیر بکار گیری سیستم ATC در ارتقاء ایمنی

کامل حمل و نقل ریلی پیشنهاد می نماید که مسئولین محترم

ذیربط در این زمبنه توجهات خاص خود را همگام با سایر

سیستمها افزایش دهند تا ایمنی مورد نیاز حمل و نقل ریلی

کشور به صورت کامل و مطمئین فراهم گردد..